

Pau Puig i Scotoni

A nemzeti megmaradás, a nyelvpolitika és a belső összetartozás katalán modellje

1. Bevezetés

Jelenleg a Katalán Autonóm Kormány külpolitikáját előmozdító és összehangoló minisztériumban dolgozom szakértőként, most mégis történészként kívánok szólni. Előadásomnak „A nemzeti megmaradás, a nyelvpolitika és a belső összetartozás modellje” címet adtam. Félreértések elkerülése végett a modell kifejezést a valóság leírásaként, és elsősorban nem követendő példaként használom. Nem hiszek ugyanis abban, hogy a modellek exportálhatók, abban még kevésbé hiszek, hogy importálhatók. Minden sajátos helyzet sajátos megoldást kíván. Ezentúl – ahhoz, hogy életképes és tartós legyen – minden modell megkívánja az érintett csoportok hallgatolagos egyetértésének és együttélésének akarását. E feltételek csak úgy érhetők el, ha minden érintett csoport komoly és megfontolt erőfeszítéseket tesz. Számos szerző foglalkozott a jogrendbe és az alkotmányba már beépített ötletek importálásának nehézségeivel. E szerzők azt figyelték meg, hogy azok az ötletek, amelyek kimaradtak az érdekegyeztetések és tárgyalások folyamatán, túl egyszerűsítetté és felszínessé, következésképpen a gyakorlatban nehezen alkalmazhatóvá váltak. Azonban tanulni lehet mások tapasztalataiból. Ebből a szempontból nem is maga a modell a lényeges, hanem azok a körülmények és stratégiák, amelyek életképesé teszik a modell bevezetését és végrehajtását.

2. Néhány alapvető tény

Katalónia egy területi entitás, amely 1979 óta önkormányzattal rendelkezik. A spanyol alkotmány megfogalmazása szerint a katalán a spanyol „nemzet” belüli „nemzetiség”. Ennek ellenére mi katalánok Katalóniát a „spanyol államon belüli nemzetnek” tekintjük. A katalán háromszög az Ibériai félsziget észak-keleti sarkában helyezkedik el. Magában foglalja a spanyol-francia határt képező Pirreusok jelentős részét. Régióink alapterülete 32000 km², kb. akkora, mint Belgium. Katalónia lakóinak száma 6 millió. A katalánok nem rendelkeznek közös etnikai eredettel. A katalán terület egy folyosó a félsziget és az európai kontinens többi része között, és e földrajzi körülmény kedvezett a népvándorlásnak és a népesség keveredésének. Az utolsó bevándorlási hullámra a Franco-rezsim alatt került sor, amelynek hatására jelentősen megnövekedett a spanyol anyanyelvű katalánok száma.

Arányuk jelenleg 45%.

Katalóniában nincsenek jelentős természeti kincsek, ehelyett régre visszanyúló kereskedelmi és ipari hagyományokkal rendelkezik. Országunk a XIX. századtól kezdve „Spanyolország gyára” volt, és jelenleg is Spanyolország egyik leggazdagabb régiója. Katalónia képviseli az állam területének 6 %-át, a bruttó nemzeti össztermék (GNP) 20 %-át, az ipari termelés 24%-át és a spanyol külkereskedelem 30%-át. A spanyol állam bevételeinek 23-24%-a e területről származik. A katalóniai egy főre eső GNP megközelíti az Európai Unió átlagot.

Katalónia Nagy Károly birodalmának őgrófsága volt Marca Hispanica néven. A középkorban Aragónia jelentős ereje, Velence és Genova riválisa volt. A katalán területet egy bizonytalan és erőtlen időszakban a spanyol monarchiához csatolták, ettől kezdve marginális szerepet játszott. Ráadásul – határvidék jellege miatt – a spanyol állam szigorú ellenőrzése és felügyelete alatt állott. Több évszázados önkormányzatiságát 1714-ben, a spanyol örökösödési háború után veszítette el. A katalán regionalizmus a XIX. század végén újra feltámad, amit

Spanyolország egyenlőtlen modernizációs folyamata, a madridi kormányok bizalmatlan és sikertelen politikája, valamint az akkori korszak nemzetközi romantikus és nacionalista mozgalmainak hatása idézett elő.

A katalán nemzeti identitás legjellegzetesebb vonása a nyelv, valamint az a tudat, hogy mi vagyunk Spanyolország legeurópaibb régiója. A katalán nyelv a neolatin nyelvek családjába tartozik, csakúgy mint a román. A többi kisebbségi nyelvvel ellentétben a katalán nyelv gazdag irodalommal rendelkezik. Az is növeli a nyelv társadalmi rangját, hogy a régió elitje beszél katalánul.

A regionalisták célja az volt, hogy megvalósuljon az önkormányzás és beleszólhassanak a spanyol kormány modernizációs politikájába. Madridban viszont e követeléseket elszakadási kísérletként, vagy a Spanyolország feletti hatalom megszerzésére tett kísérletként értelmezték. A valóságban azonban csak egy periférikus csoport támogatta a szeparatizmust, hiszen a spanyol piactól való függőség hagyományosan tompította a nacionalista követeléseket. A regionalisták törekvései akkor valósultak meg, amikor a Spanyol Köztársaság 1931-ben széleskörű autonómiát biztosított Katalónia számára. Minden újra elveszett, amikor Franco tábornok megnyerte az 1936-39-es polgárháborút. 1939 és 1975 között – a Franco rezsim idején – Katalónia politikai és kulturális elnyomás alatt állt, ezek közül a legkomolyabb a katalán nyelv használatának tilalma volt.

Ma, spanyol nézőpontból, Katalónia a spanyol nemzet és államterület létfontosságú és oszthatatlan része. Ugyanígy vélekedik a spanyol hadsereg vezetése is, hiszen szerintük a Pirreusok a félszigetet „stratégiai szigetté”, a spanyol állam szívének számító kasztíliai felföldet pedig „bevehetetlen erődde” változtatják.

3. A katalán önkormányzat

A katalán önkormányzatot a spanyol alkotmány hozta létre, amely 17 autonóm régiót ismer el. A másik két ún. történelmi régióval – Baszkfölddel és Galíciával – együtt Katalónia rendelkezik a legtöbb átruházott hatalommal. Az autonómia azt jelenti, hogy Katalónia saját parlamenttel, kormánnyal és elnökkel rendelkezik. Ezen szervek együtt alkotják a Generalitat de Catalunya-t, amely az 1359-ben létrehozott katalán parlament állandó bizottságának történelmi nevét viseli. A kormány tizennégy minisztériuma egy széleskörű önkormányzat benyomását kelti. A minisztériumok a következők: elnökség, belügy, külügy, igazságügy, ipar és energia, gazdaság és pénzügy, területrendezés és közüzemek, kereskedelem és turizmus, mezőgazdaság, környezetvédelem, egészségügyi és szociális védelem, népjólét, munkaügy, oktatás és művelődés.

A regionális kormány hatalma egyszerre kizárólagos és osztott. A kizárólagos hatalom gyakorlása esetén – pl. a művelődés területén – a kormány törvényhozó és végrehajtó hatalommal is rendelkezik. Az önkormányzatiság leggyengébb pontja a pénzügyi autonómia hiánya. A másik hiányosság a központi kormány és törvényhozás befolyásolási lehetőségének korlátozottsága. A spanyol parlament felsőháza, a Szenátus, még messze van attól, hogy Spanyolország Bundesrat-ja legyen. A spanyolországi régiók nem rendelkeznek a német tartományokéhoz hasonló befolyással az őket érintő közösségi politikára, mindez azonban nem tartja vissza Katalóniát attól, hogy intenzív nemzetközi gazdasági, kulturális és politikai tevékenységet folytasson. A katalán „mikro-diplomácia” legfontosabb célja meggyőzni az európai régiókat arról, hogy terjesszék ki a szubszidiaritás elvét regionális szintre is.

Az autonómia 1977-ben győzött, elsősorban a középosztály és a Katalónián kívüli gyökerekkel rendelkező alsóbb társadalmi réteg összefogásának köszönhetően. A spanyol demokraták is engedélyezték az önkormányzatiságot, egyrészt Katalóniának a Francoval szembeni ellenállásban játszott központi szerepe miatt, másrészt mert felismerték, hogy a spanyol demokrácia nem lehet stabil a katalán és a baszk kérdés elfogadható megoldása nélkül.

A bevándorlás kérdésében kialakított katalán integrációs politika nagyban hozzájárult az autonómia megszilárdításához. Mivel a bevándorlók száma igen magas, a katalán nemzet definíciójának tágabb értelmezésével Katalóniának sikerült hatástalanítania a belső kohézióra leselkedő veszélyeket. A katalán nemzetfogalom egy új, nem etnikai tartalmat kapott, mely szerint mindenki, aki Katalóniában és dolgozik, az katalán.

4. A nyelvi modell

A katalán nyelvi modell az 1978-as spanyol alkotmány Spanyolország nyelveire vonatkozó rendelkezéseit követi. E rendelkezések röviden:

- a) az állam hivatalos nyelve a spanyol;
 - b) minden spanyolnak kötelessége ismerni és jogában áll használni azt;
 - c) a többi spanyolországi nyelv szintén hivatalos lehet a megfelelő autonóm közösségekben.
- Az idézett rendelkezésekből az tűnik ki, hogy a spanyol alkotmány elismeri Spanyolország nyelvi pluralizmusát, ám egyenlőtlen módon. Állami szinten a hivatalos nyelv egy nyelvre korlátozódik: a spanyolra. Ezenkívül csak a spanyolok egyéni nyelvhasználati jogát ismeri el az alkotmány.

A nyelvi modell alapjait a 1979-es Katalán Autonómia Statútum fektette le. A statútum rögzíti, hogy a katalán Katalónia nyelve és a spanyollal egyetemben hivatalos nyelv. Rendelkezik továbbá arról, hogy a Regionális Kormány kötelessége mindkét nyelv hivatalos és nem hivatalos használatát, valamint a két nyelv közötti teljes egyenlőséget biztosítani. A Regionális Parlament 1983-ban elfogadott nyelvtörvénye szerint a kormány és a regionális, illetve a helyi közigazgatási szervek hivatalos nyelve a katalán. Az oktatás területén a törvény célja mindkét hivatalos nyelv ismerete, ám az oktatás nyelvének a katalánt jelöli meg. A törvény ugyanakkor elismeri a gyermek választási jogát, hogy általános iskolai oktatásban anyanyelvén részesüljön.

Nyelvpolitikánk fő célja a katalán nyelv ismeretének és használatának előmozdítása, mintegy kiegyenlítve a diktatúrában elszorított elnyomás hatásait. Ez a politika, amelyet „nyelvi normalizációnak” neveztek el, két fontos érveléssel támasztható alá:

1. ahhoz, hogy biztosítva legyen az egyén azon joga, hogy teljes értékű katalánként éljen, szükséges a katalán nyelv általános ismerete;

2. a bevándorlók és gyermekeik számára fontos biztosítani a katalán nyelv elsajátításának lehetőségét, ezzel is megkönnyítve számukra integrálódásukat a katalán társadalomba.

A nyelvpolitika legfontosabb eszközei a tömegkommunikáció – amely a Regionális Kormány ellenőrzése alatt áll –, valamint az oktatási rendszer. Azt a pedagógiai módszert, amely a spanyol anyanyelvű gyermekek számára biztosítja a katalán nyelv elsajátítását – az ún. nyelv-elmélyítést – ismerik Quebecben, Walesben és Finnországban is. A „nyelv-elmélyítés” lényege, hogy az oktatás első éveiben az oktatás kizárólagos nyelve a katalán. Ez a módszer – amelyet a szülő beleegyezésével alkalmaznak – megköveteli a gyermek anyanyelvének tiszteletben tartását, így e módszer a többnyelvű oktatási rendszerhez közelít. A nyelvpolitika a rábeszélésnek, illetve a meggyőzésnek, és nem a kötelezésnek biztosít elsőbbséget. Ez azt jelenti, hogy a nyelvpolitika alkalmazása rugalmas, fokozatos és a képzelőerőre alapul. Érdekesség kedvéért jegyzem meg, hogy több ezer spanyol anyanyelvű számára az első katalán nyelvtanár az amerikai Dallas filmsorozat hőse, Jockey Ewing volt.

Mára nyelvünk visszaszerzése gyakorlatilag visszafordíthatatlan tényvé vált: a lakosság 93,8%-a érti a katalán nyelvet, 68%-a anyanyelvi szinten beszél és 40%-a írni is tud katalánul. A fiatal generáció tagjai többnyire kétnyelvűek.

A katalán nyelvi modell nagymértékben megfelel a nyelvészek által „egyéni” nevezett modellnek. Ennek a modellnek azonban területi elemei is vannak. Ide tartozik a katalán nyelv elsődleges használata a katalán közigazgatásban és az oktatásban. De a katalán hatóságok szerint az egyéni nyelvhasználati jogok „nem szoríthatják háttérbe a katalán nyelvi közösség nyelvhasználati jogát.”

A területi elem természetesen a katalán nyelv fennmaradásának felel meg, Katalónia kétnyelvűségét pedig egyensúlyban kell tartani. Nyelvi modellünket az jellemzi, hogy összeegyezteti a katalán nyelv használatát a bevándorlók nyelvének tiszteletben tartásával. Kezdetekben a modell külső körülmények hatása alatt állt. Ilyen körülmény volt a spanyol nyelv hivatalos státusza, a spanyol anyanyelvűek magas száma, valamint az attól való félelem, hogy a spanyol anyanyelvűek ellenezni fogják a katalán nyelv visszaállítását.

A nyelvi modell megszilárdulása azonban mindegyik fél érdekében történik. Valójában a spanyol anyanyelvűeknek a társadalmi integrálódás és a mobilitás miatt érdekükben áll megtanulni a katalán nyelvet. Most, hogy nyelvünket nem fenyegeti semmi, mi katalán

anyanyelvűek is értékelni kezdtük a spanyol nyelv hasznosságát az üzleti életben, valamint azokban a kapcsolatokban, amelyeket Spanyolország többi részével, Latin-Amerikával, illetve azzal a 15 millió turistával tartunk fenn, akik évente látogatják országunkat. Az biztos, hogy a modell megszilárdulása Katalónia és Spanyolország közös érdeke, hiszen a „nyelvi béke” hozzájárulhat minkét fél jó nemzetközi megítéléséhez, valamint anyagi fejlődéséhez.

5. Sem „mikro-jakobinizmus”, sem „ír út”!

Néhány alkalommal a katalán modellt a belpolitika és az összetartozás szempontjából girondista modellként jellemeztem, a túlélés, fennmaradás művészete szempontjából pedig föníciai típusú modellként írtam le. A modell girondista jellegét az integratív filozófiája, a nemzet fogalmának francia típusú értelmezése – ennek területi és polgári szemlélete – adja. Másrészt a katalán modell belső összetartozása más, mint az egynyelvű és uniformizáló jakobinizmus.

Nem tudható, hogy a girondisták milyen típusú Franciaországot építettek volna, ha nem távolítják el őket. Mégis a girondista névvel (annak pluralista jelentése miatt) megfelelően jellemezni lehet a katalán modellt, amelynek alapja a modernitás és a polgári jogok, és nem Robespierre vagy Napóleon eszménye.

A modell föníciai jellegét elsősorban az adja, hogy a katalánok lemondtak az elszakadást célzó nacionalizmusról, vagy az ún. ír útról, ezen eszmék életképtelensége miatt.

Másodsorban pedig a katalán kormány kiemelkedő fontosságot tulajdonít a széleskörű nemzetközi kapcsolatrendszer kiépítésének.

Az ókori föníciaiak századokon át autonóm entitásként maradtak fenn. Tisztában voltak azzal, hogy városfalaik soha nem lehetnek elég erősek ahhoz, hogy megállítsák a birodalmak támadásait, ennek következtében a fennmaradás érdekében alternatív megoldásokat kellett találniuk. A föníciaiak mozgásszabadságuk érdekében kihasználták a tenger, a távolságok és a kereskedelem adta előnyöket, és ezt hasznos és nélkülözhetetlen kereskedelmi és hajózási képességeiknek és hajóépítési tudásuknak köszönhették. A legfontosabb szabály, amit a föníciai stratégiából megtanulhatunk, az a következő: „civilizáld ellenfeledet”. Ez azt jelenti, hogy olyan helyzetbe kell kerülnöd, amikor ellenfeled elismeri létezésed jogát és érdekeid jogosságát, és képes ennek megfelelően cselekedni. „Az ellenfél civilizálása” azért fontos, hogy el lehessen kerülni az ellenfél ijesztgetését, szuverenitásának és területi integritásának, más szavakkal létfontosságú érdekeinek megkérdőjelezését. Továbbá azért fontos a fenti elv alkalmazása, hogy érdekeidet összeegyeztethesd a másik fél érdekeivel, és meg tudd mutatni, hogy befolyásos barátokkal és hasznos nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezel.

6. Összegzés

Spanyolország számára Katalónia fontossága egyszerre tragédia és lehetőség. Az a szenvedély, amelyet a szép és gazdag Katalónia ébresztett a „Hegyi Medvében”, a múltban szorongató helyzetekhez vezetett. Később, amikor Katalónia bajba került, Spanyolország – elvesztve energiáit és alkotó erejét – további nehézségekbe bonyolódott. Ugyanakkor figyelembe kell venni azt is, hogy demokratikus és békés körülmények között az a függőség, amit Spanyolország érez Katalóniával szemben a bomlasztó stratégiák számára rendkívüli erőforrást jelenthet.

Most, hogy Spanyolország demokratikus állam, megjósolható, hogy a „felföldi erőd” várfalain megértették: a felvilágosult fáraók és mezopotámiai királyok Föníciában alkalmazott politikáját Katalóniában is alkalmazni kell, és számunkra biztosítani kell elegendő energiát és cselekvési szabadságot ahhoz, hogy lojális és hatékony módon hozzájáruljunk Spanyolország fejlődéséhez.

Ha végül a felek mindezt megértik és elfogadják, Katalónia nemcsak a fennmaradását biztosíthatja, hanem sikeresen „civilizálhatja ellenfelét”, ami Benedetto Croce szerint a politika legfőbb művészete.

(angolból fordította Aáry-Tamás Lajos)